

УДК 81'374=112.2=161.2+81'374=161.2=112.2
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-31>

Наталія ЛЮБЧУК,
orcid.org/0000-0003-1178-3971
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) *Stiefmuetterchen1989@gmail.com*

РОЗВИТОК НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ–ХХІ СТОЛІТТІ

У статті досліджено особливості розвитку німецько-української та українсько-німецької лексикографії в другій половині ХХ–ХХІ столітті. Актуальність дослідження зумовлено необхідністю всебічного аналізу стану двомовної лексикографії, визначення динаміки й напрямів її розвитку. Для визначення об'єкту дослідження застосовано такі критерії відбору: 1. за хронологією: від 1950 – х років до сьогодення; 2. за видами видань: загальномовні, дво- і багатомовні термінологічні перекладні і тлумачні словники; 3. за галузеву належністю: для термінологічних словників; 4. за місцем видання. Встановлено, що означений період можна розділити на два етапи: 1-ий етап – 1950-ті рр. – 1990 р., 2-ий етап – 1991 р. – до сьогодення. Для першого етапу характерне видання невеликих за обсягом загальномовних словників, що містили лише базову лексику і не задовольняли потреби перекладачів, фактично повна відсутність словників термінів. Друк був сконцентрований переважно в Києві. На другому етапі відбувається вибух словникарської роботи. За 33 роки незалежності було видано понад 125 найменувань як загальномовних, так і термінологічних словників, обсяг яких коливається від кишенькових до великих. Серед термінологічних словників найширше представлені такі напрями, як право, техніка, економіка, медицина; виходять також окремі словники для інших напрямів. Проте помітна диспропорція у кількості словників з погляду вихідної мови: німецько-українські переважають над українсько-німецькими. Вдосконалення потребує характеристика окремих термінів, представлення синонімів. Більшість словників структуровано за алфавітним або алфавітно-гніздовим принципом, окремі – за тематичним, хоча в межах однієї теми алфавітний принцип зберігається. За видами переважають перекладні словники, лише окремі містять елементи тлумачного або ілюстрованого словника.

Ключові слова: лексикографія, загальномовний словник, термінологічний словник, двомовний словник, словникова стаття, лексична одиниця.

Natalia LYUBCHUK,
orcid.org/0000-0003-1178-3971
PhD, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Germanic Philology and Translation
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) *Stiefmuetterchen1989@gmail.com*

DEVELOPMENT OF THE GERMAN-UKRAINIAN AND UKRAINIAN-GERMAN LEXICOGRAPHY IN THE SECOND HALF OF THE 20TH–21ST CENTURY

The article examines the peculiarities of the development of German-Ukrainian and Ukrainian-German lexicography in the second half of the twentieth and twenty-first centuries. The significance of the study lies in the need for a comprehensive analysis of the state of bilingual lexicography, determination of the dynamics and directions of its development. The following selection criteria were used to define the object of study: 1. by chronology: from the 1950s to the present day; 2. by type of publication: general language, bi- and multilingual terminological translation and explanatory dictionaries; 3. by sector: for terminological dictionaries; 4. by place of publication. It has been established that this period can be divided into two stages: Stage 1 – 1950s – 1990, Stage 2 – 1991 – to the present day. The first stage was characterised by the publication of small common-language dictionaries, containing only basic vocabulary, which did not meet the needs of translators; in fact, there were no terminological dictionaries. Printing was mainly concentrated in Kyiv.

The second stage was marked by the intensification of lexicographic work. During the 33 years of independence, more than 125 titles of both general language and terminological dictionaries were published, ranging in size from pocket-sized to large. Among the terminological dictionaries, law, technology, economics and medicine are the most widely represented, with separate dictionaries published for other fields. However, there is a noticeable imbalance in the number of dictionaries in terms of source language: German-Ukrainian dictionaries outnumber Ukrainian-German

dictionaries. The description of individual terms and the presentation of synonyms need to be improved. Most dictionaries are arranged alphabetically or nested alphabetically, while some are arranged thematically, although the alphabetical order is maintained within a single sub-field. Translation dictionaries predominate, with only a few containing elements of explanatory or illustrated dictionaries.

Key words: lexicography, general language dictionary, terminological dictionary, bilingual dictionary, dictionary entry, lexical item.

Постановка проблеми. Україна і Німеччина підтримують контакти в різних сферах життя, що зумовлює необхідність у створенні найрізноматніших лексикографічних праць. Аналіз наявних словників дасть змогу оцінити повноту представлення як загальномовної, так і термінологічної лексики і виявити напрями, що потребують вдосконалення.

Аналіз досліджень. Українська одно- і багатомовна лексикографія неодноразово була об'єктом дослідження науковців. Серед авторів, які зверталися до цієї проблеми, можна назвати Б. Грінченка, П. Й. Горещького, Й. О. Дзензелівського, А. А. Москаленка, В. Дубічинського, Л. Паламарчука, Н. Зубець та ін. Наприкінці ХХ століття популярним стає дослідження термінографії (І. М. Кочан – українські термінологічні словники 20-х років ХХ ст. (Кочан, 2011), хронологія, класифікація, структура української лінгвістичної термінографії (Кочан, 2022), М. Комова – чинники та динаміка розвитку української національної термінографії (Комова, Петрушка 2022), Т. Петрова, Л. Симоненко та ін.). Іншим напрямом стало створення бібліографічних покажчиків: Т. Кульчицька «Бібліографічний покажчик «Українська лексикографія ХІІІ–ХХ ст.» (Кульчицька, 1999), М. Комова «Українська термінографія (1948–2002): Бібліограф. покажчик» (Комова, 2003), Д. Пилипчук «Словники української мови: 1596–2018» (Пилипчук, 2020).

Об'єктом дослідження більшості праць були принципи укладання словників загалом або характеристика окремих словників. Виняток становить стаття М. Комової, Д. Прімакової «Темпоральність термінографії з природничих наук», в якій описано різні типи словників фізичних і хімічних термінів (Комова, Прімакова 2022). Окремі праці, що мають на меті дослідити історію лексикографії, не дають системного аналізу за окремими напрямами і певними парами мов. Фактично поза увагою лінгвістів залишаються словники, видані в ХХІ столітті, хоча саме цей період став найпліднішим для української двомовної лексикографії.

Мета статті. Дослідити етапи і напрями розвитку німецько-української та українсько-німецької лексикографії в другій половині ХХ–ХХІ столітті.

Для визначення об'єкту дослідження застосовано такі критерії відбору:

– за хронологією: від 1950 – х років до сьогодення;

– за видами видань: загальномовні, дво- і багатомовні термінологічні перекладні й тлумачні словники;

– за галузевою належністю: для термінологічних словників;

– за місцем видання.

Виклад основного матеріалу. Характерною ознакою перших німецько-українських словників від початку їх виходу в 1851 р. до 40-х років ХХ століття було місце видання – Німеччина, Австрія, Чехословаччина, Західна Україна, що зумовлювало особливості представленої лексики. На території Східної України цей напрям розвивався слабо, друк був сконцентрований в Києві і Харкові (Любчук, 2024).

З початком 1950-х років, за словами Н. О. Зубець, починається активний розвиток українського словникарства, «один за одним з'являються українські словники правничої, ботанічної, фізичної, математичної, хімічної термінологіки» (Зубець, 2011: 60). Проте чи стоїть це двомовної, зокрема німецько-української, лексикографії? В 1950–60-х рр. було видано лише два німецько-українських словника: друге видання «Німецько-українського словника» І. В. Шаровольського (Київ, 1955, 25 000 слів) і «Німецько-український словник» В. М. Лещинської, О. Г. Мазничого, К. М. Сільвестрової (Київ, 1959, 50 000 слів), а також «Німецько-український розмовник» А. А. Гердта (Київ, 1959), причому останній був перекладом з першого російського видання. Невеликі за обсягом загальномовні словники містили лише базову лексику і мінімальну мовну інформацію, через що не могли задовольняти потреби перекладачів. В цей час не виходить жодного українсько-німецького загальномовного і жодного термінологічного словника.

Не змінюється ситуація і в 1970-х рр. Цей період позначився виходом «Німецько-українського словника найуживаніших слів» В. А. Бухбіндера (Київ, 1972, близько 2500 слів) і «Німецько-українського словника» за редакцією Е. І. Лисенко (Київ, 1978, 20 000 слів; перевиданий в 1986 р.), двох термінологічних словників-мінімумів: Лужевський Б. М. Німецько-русько-український словарь-минимум по технологии обувного

производства (Київ: Інститут легкої промисловості, 1971, 46 с.); Джулик В. Д. Німецько-український технічний словник-мінімум (Львів: Український поліграфічний ін-т, 1974, 20 с.).

Лише в 1980-х роках знову починають виходити українсько-німецькі словники, це фотопереклад «Українсько-німецького словника» Є. Желехівського і С. Недільського (Мюнхен, 1982), друге і третє видання «Українсько-німецького словника» З. Кузеля, Я. Б. Рудницького (Вісбаден, 1983, 1987, 1514 с.), «Українсько-німецький словник» за редакцією Е. І. Лисенко (Київ, 1983, 20000 слів), «Українсько-німецький словник» Л. А. Григор'євої, І. Я. Харитонові (Київ, 1985, 225 с.). Важливою працею став «Німецько-український фразеологічний словник» В. І. Гаврися, О. П. Пророchenко (Київ, 1981). Перевагою словника є співпраця з німецькими лінгвістами в процесі його підготовки. Видання охоплює понад 30 000 фразеологічних одиниць і є спробою систематизації фразеологічного матеріалу. Фразеологічні одиниці розміщено за гніздовим принципом, заголовком гнізда фразеологізмів є їхній спільний компонент. В межах кожної літери фразеологічні одиниці пронумеровано. Синонімічні вислови одного гнізда згруповано в одну словникову статтю. Якщо вислови повторюються під іншою вокабулою, після них подано лише посилання на відповідний вислів. Загалом у словнику чимало перехресних посилань. Автори запропонували чіткий порядок подачі фразеологічних одиниць у великих гніздах з вокабулою-іменником:

– Заголовне слово в *Nominativ*, в *Genitiv* без прийменника, в *Dativ* без прийменника, в *Akkusativ* без прийменника.

– Прийменникові конструкції за алфавітом прийменників.

– Прислів'я та приказки.

Для деяких одиниць наведено кілька українських відповідників, для тих, що не мають фразеологічних відповідників – пояснення значення; якщо значення відповідників не ідентичні, між ними стоїть знак \cong . Значну кількість фразеологічних одиниць проілюстровано прикладами з творів німецької літератури. Така будова полегшує орієнтування у словнику.

В 1981 році в Мюнхені виходить друком електротехнічний словник М. Савчука «*Deutsch-Ukrainisches elektrotechnisches Wörterbuch*» (644 с.).

Отже, за винятком фразеологічного, великі за обсягом словники виходили лише за кордоном, причому переважно це були перевидання, що позначилося на використовуваних джерелах і лексичному наповненні. Так, наприклад, третє

видання словника З. Кузеля, Я. Б. Рудницького від 1987 року було перевиданням другого, яке своєю чергою, містило мінімальні зміни порівняно з першим (1943 р.). Хоча у передмові Я. Б. Рудницький зазначає, що було виправлено друкарські помилки і замінено деякі застарілі слова, в українській частині словника трапляються слова, які не використовували в Україні (напр., *австралець*, *август*, *колокіл* (Кузеля, Рудницький, 1987: 2, 341), діалектні або застарілі слова без відповідних ремарок (напр., *бервено*, *коверт* (Кузеля, Рудницький, 1987: 29, 337)). Лексичні одиниці розташовані за гніздовим принципом, словникова стаття містить німецькі відповідники, мінімальну граматичну характеристику, як от рід іменника, закінчення родового відмінка українських іменників, для термінів наведено галузь вживання. У словнику переважають апелятиви, кількість онімів незначна. В кінці словника подано міжнародну й німецьку таблиці транслітерації української абетки. Від граматичного коментаря, наявного в першому виданні, автор відмовився.

Отже, період 1950-х – 1980-х рр. можна вважати застоєм для німецько-української лексикографії.

Ситуація кардинально змінюється в 1991 році із здобуттям Україною незалежності. З цього часу було видано понад 30 німецько-українських і українсько-німецьких загальнономовних словника, деякі з яких зазнали по кілька перевидань, напр., *Басанець З. О.*, *Бублик В. Н.*, *Двухжилов О. В.*, *Дима Г. М.*, *Залевська В. Ю.* та ін. Новий німецько-український, українсько-німецький словник. *Neues deutsch-ukrainisches, ukrainisch-deutsches Wörterbuch*. За ред. Е. І. Лисенко. 2 - е вид. Київ: А.С.К., 2002. 1024 с. (перевиданий без змін в 2003, 2004, 2006 рр., в 2012 р. вийшло шосте видання, виправлене і доповнене).

Значною подією стало видання в Києві в 2005 році «Великого німецько-українського словника» В. Мюллера, який містить близько 170 000 слів і словосполучень. Леми розташовані за алфавітним принципом, наведено сталі словосполучення, фразеологізми з відповідним компонентом; для термінів – галузь. В кінці словника подано список географічних назв, короткий список уживаних в німецькій мові скорочень з поясненням українською мовою; таблицю дієслів сильної та неправильної дієвідміни; таблицю зі старою й новою німецькою орфографією. Словник був кілька разів перевиданий, 4-е перевидання 2012 року містить 300 000 слів, його і сьогодні можна вважати найкращим з німецько-українських словників.

Дві частини, німецько-українську й українсько-німецьку має словник за редакцією В. Бусела, обсяг обох частин становить 470 000 слів, проте пропорційно німецько-українська частина більша за українсько-німецьку (250 000 і 220 000). Тут представлена суспільно-політична, науково-технічна, літературна та розмовна лексика.

«Великий українсько-німецький словник» М. Смолія містить 480 000 слів. Словник побудований за алфавітним принципом, омоніми наведено в окремих словникових статтях. Окрім основної граматичної характеристики у статті наведено словосполучення, в яких може виступати слово; синоніми (за наявності), фразеологічні одиниці з відповідним компонентом (напр., *багат|ий; -ий бідному не брат [не товариш]* (прислів'я) *reich und arm gehen selten Arm in Arm* (Смолій, 2018: т. 1, 67); стилістичні ремарки і сферу вживання для термінів. Перевагою словника є наявність транскрипції для слів іншомовного походження з урахуванням відмінності вимови в Німеччині й інших німецькомовних країнах (напр., *балкон* ч 1. *Balkon* [-'kON] m -s, -s / австр. [-'kO:n] m -s, -e (Смолій, 2018: т. 1, 83). Проте подекуди трапляються друкарські помилки (напр., *аутсайдер* ч 1. ек. *Außenseiter* m -s, =; (підприємство) *Außenseiterbetrieb* m -(e)s, -e; 2. спорт. *Außenseiter* m -s, =, *Outsider* ['BtsXdqr] m -s, -s (Смолій, 2018: т. 1, 65), пор. *Out|si|der* ['autsaidɐ] (Duden, 2007). В кінці словника наведено список географічних і власних назв, основні форми дієслів, список використаної літератури, який містить як сучасні джерела, так і окремі праці XIX – початку XX століть.

У період після 1990 року починається досить активний розвиток німецько-української термінографії. Зокрема, виходять нові юридичні словники, що містять як юридичні терміни загалом, так і терміни окремих галузей права:

– Гончаренко В. Г., Залевська В. Ю., Кучеренко І. Д. Юридичний словник російсько-українсько-англійсько-німецький. Київ: Либідь, 1995. 240 с. (2500 термінів)

– Шлоер Б., Соїко І. В. Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права / Загальна редакція Б. Шлоера та Ю. Зайцева. К.: Український центр правничих студій, 2003. 464 с.

– Ніколайчук С., Ніколайчук Ю. Словник податкових, фінансових та юридичних термінів. Німецько-російсько-український. Інкос, 2011. 320 с.

– Німецько-український словник юридичних термінів / За ред. С. В. Ківалова, Н. В. Петлюченко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 576 с.

– Коломоєць Т., Іваненко С. Українсько-німецький / Німецько-український словник юридичних термінів (близько 10 000 термінів). Запоріжжя: Гельветика, 2018. 326 с.

Велике значення для вирішення таких питань, як з'ясування загальних основ різних правових систем, порівняння правових систем Німеччини та України, забезпечення адекватної комунікації правознавців України в німецькомовних країнах мав «Німецько-український словник юридичних термінів» за редакцією С. В. Ківалова, Н. В. Петлюченко. Він містить близько 27 000 термінів з різних галузей права і список скорочень, вживаних в юридичних текстах. Проте, як показує практика використання словника, подекуди тут наявні прогалини, що викликає необхідність звертатися до інших джерел.

Важливим етапом був вихід «Німецько-українсько-російського коментованого словника з адміністративного права» Б. Шлоера, І. В. Соїка, який було створено в рамках реалізації науково-дослідницького та видавничого проекту Української правничої фундації, метою якого було унормування української правничої термінології, розбудова галузевих терміносистем, організація перекладацької діяльності у сфері права (Шлоер, Соїко, 2003: 4). Адміністративне право Німеччини й України суттєво відрізняється, що спричинило відсутність тих чи інших понять, а отже, й відповідників. В словнику не лише наведено 7000 термінів і понад 1000 скорочень, а й подано короткий аналіз особливостей німецьких термінів, які впливають на вибір відповідника. Крім того, словник містить «Словничок псевдодрузів перекладача» (укладач О. А. Шаблій), список назв посад, рангів, звань чиновників федеральних органів та органів земель ФРН, перелік міністерств та вищих органів федерального управління Німеччини та міністерств і вищих органів управління землі Баварія.

З'являються словники технічних термінів:

– Бублик В. Н., Дабагян І. М., Крапивкіна А. П. Німецько-український політехнічний словник-мінімум. Київ: Вища школа, 1995. 207 с. (близько 7000 найуживаніших технічних термінів та близько 700 одиниць загальноновживаної лексики);

– Іваницький Р. В., Кияк Т. Р. П'ятимовний тлумачний словник з інформатики. К., 1995. 372 с.;

– Англо-українсько-німецький словник скорочень з електроніки / За ред. Б. Циганюка. 1999;

– Німецько-англо-російсько-український термінологічний словник піднімально-транспортних, будівельних, дорожніх, меліоративних машин і обладнання / Науков. ред. В. В. Мелашич. Дніпропетровськ: Пороги, 2004. 264 с. (4000 слів);

– Шнерх С. П'ятимовний словник інсталяційних термінів (Українська, російська, німецька, англійська, польська). Л.: Екоінформ, 2007. 266 с. (Словник містить 6300 слів і термінологічних сполук і складається з двох частин: власне словника та абеткових покажчиків за кожною мовою);

– Козут, Л. Ф. Німецько-український та українсько-німецький фаховий міні-словник-довідник для напрямків підготовки: Комп'ютерна інженерія. Програма інженерія. Івано-Франківськ: ІФН-ТУНГ Факел, 2008. 107 с.;

– Козут, Л. Ф. Німецько-український та українсько-німецький кишеньковий фаховий словник-довідник: Системна інженерія. Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ Факел, 2008. 134 с.;

– Козут Л. Ф., Проців Г. Ф. та ін. Німецько-український та українсько-німецький політехнічний словник. Івано-Франківськ: Факел, 2011. 1010 с.;

– Кійко С. В., Школьна Н. О. Німецько-український словник термінів промислової автоматизації. Чернівці: Букрек, 2019. 377 с. (Близько 16 000 термінів і терміносполук).

Незважаючи на чималу кількість, майже всі ці словники невеликі за обсягом і містять базову лексику певних галузей.

В останнє десятиліття ХХ століття розпочалася робота над формуванням німецько-української економічної лексикографії. Один за одним виходять словники термінів різних галузей економіки:

– Лесюк О. І. Короткий українсько-російсько-англо-німецький словник з економіки та менеджменту. Київ: Спалах, 1996. 312 с.;

– Вовк Л. Р. Німецько-український словник банківської та біржової термінології. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 392 с.;

– Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки / Під ред. Т. Р. Кияка. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Обереги, 2003. 621 с.;

– Гладич Г. Я. Економічний словник (німецько-український). Тернопіль: Економічна думка, 2004. 120 с.;

– Міга Л. А. Німецько-український термінологічний словник економіки та права. Київ: Нац. торгово-економічний ун-т, 2005, 444 с. (15 000 понять);

– Сивак М. В. Новий великий німецько-український економічний словник. Київ: Національний банк України, 2008. 1515 с.;

– Дружбяк С. В. Німецько-український словник економічних термінів. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. 160 с.

На увагу заслуговує «Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки» за редакцією Т. Р. Кияка. Словник невеликий за обсягом, містить 2063 терміна, що розташовані за алфавітно-гніздовим принципом і пронумеровані. Проте перевагою словника є наявність інформації про походження, дефініції й покажчиків термінів всіма означеними мовами, що дає змогу використовувати його і як тлумачний, і як перекладний. В кінці словника наведено назви грошових одиниць країн світу та їхні символи.

Найповнішим за обсягом німецько-українським термінологічним словником на сьогодні є словник економічних термінів М. В. Сивака, який містить 80 000 термінів з різних галузей економіки, фінансів, банківської справи, діловодства, організації виробництва. Крім того, тут представлено австрійські, англійські, американські, італійські, французькі, латинські терміни, які використовуються в німецькій економічній літературі та засобах масової інформації. В кінці словника наведено список скорочень. Терміни подано за алфавітним принципом, а складні терміни-словосполучення – за алфавітно-гніздовим, у гнізді алфавітний порядок зберігається для слів після тильди (напр., *Abbau* 1. скорочення, зменшення – *~ der Bestände* – скорочення запасів; *~ der Defizite* – ліквідація дефіциту; *~ des Personals* – скорочення штатів (Сивак, 2008: 10). Перевагою словника є також використання під час роботи оригінальних німецьких економічних видань, спеціальної німецькомовної літератури, сучасних німецьких і українських лексикографічних праць.

Ще одним напрямом розвитку німецько-української лексикографії в ХХІ столітті стала медицина. Протягом 10 років вийшло чотири словника:

Закутько В. І. Німецько-український та українсько-німецький словник лікарських рослин: (з латин. покажч.). Запоріжжя: Просвіта, 2012. 359 с. (Більше 830 латинських, понад 1030 українських і близько 5000 німецьких назв);

– Турчин В. В., Турчин В. М. Німецький словник синонімів і варіантів медичної термінологічної системи. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2015. 467 с. (Близько 10 тис. термінів. В одній словниковій статті наведено німецькі синонімічні терміни, українські й російські відповідники, в кінці словника подано реєстр німецьких термінів);

– Сайко М. Німецько-український медичний словник. Із поясненнями та прикладами термі-

новживання. Київ: Освіта України, 2021. (Понад 18 000 словникових статей).

Після початку війни в Україні в Німеччині для допомоги українцям, зокрема медичним працівникам, вийшов німецько-український та українсько-німецький медичний словник з двомовними анатомічними ілюстраціями: «Wörterbuch Medizin. Deutsch-Ukrainisch, Ukrainisch-Deutsch. Mit zweisprachigen Anatometafeln». Jourist. 400 с. Це унікальне видання, що поєднує в собі класичний словник з ілюстрованим.

Крім згаданих, виходять словники фізичної лексики (В. Козирський, В. Шендеровський, Київ, 1996), термінів археології (Р. Ролле, П. Толочко, Гамбург, 1998), хімічних термінів (І. Ковальський, Львів, 1999), термінів науки і вищої школи (Г.-Ю. Фогельс, Р. Цін, О. Солдатовок, І. Анищенко, А. Григанський, Бонн – Київ, 2000), шкіргалантерейної промисловості (В. С. Сидоров, Київ, 2006), термінів зі сфери соціального захисту населення (В. С. Максимчук, В. В. Гусєва, Київ, 2007), термінології Європейського Союзу (Київ, 2007), лінгвістичних термінів (О. О. Павличко, О. Л. Паламарчук, Г. П. Стрельчук, М. В. Шевченко, Київ, 2008, 2015), шкірянохутрового виробництва (Т. І. Моцюк, Київ, 2012), аграрно-харчового сектору економіки (Г. А. Чередніченко, Л. О. Хоменко, О. С. Ковальчук, Київ, 2013), термінів соціальної роботи (М. Дужа-Задорожна, М. Мюллер, Берлін, 2014), військових термінів (В. Вінчалець, Н. Григолінська, Київ, 2015; 262 слова), архітектури і будівництва (С. В. Кійко, Є. С. Питнюк, Чернівці, 2020) та ін.

На відміну від більшості словників, в яких терміни розташовано за алфавітним або алфавітно-гніздовим принципом, «Українсько-німецький / Німецько-український словник юридичних термінів» за редакцією Т. Коломосць, С. Іваненко і

«Німецько-англійсько-російсько-український економічний словник» Г. Штрюбеля та Л. Хоменко побудовані за тематичним принципом: галузь представлена за окремими напрямками, напр., право – теорія держави і права, конституційне право України, муніципальне право, адміністративне право та процес і т. ін.; економіка – загальні положення (поділ господарських організацій, виробничі фактори), визначення вартості (загальні поняття вартості, вартісні поняття оцінки, загальні поняття вартості) і т. ін. В межах кожного напрямку терміни подано за алфавітно-гніздовим принципом. Юридичний словник має дві рівнозначні частини: українсько-німецьку й німецько-українську, економічний – алфавітні покажчики для кожної мови, крім того, в економічному словнику наведено дефініції й пояснення до кожного терміна.

Висновки. Розвиток німецько-української й українсько-німецької лексикографії в другій половині XX–XXI столітті можна розділити на два етапи: 1) 1950-ті рр. – 1990 р., 2) 1991 р. – до сьогодні. Для першого етапу характерне видання невеликих за обсягом загальномовних словників, фактично повна відсутність словників термінів. Друк був сконцентрований переважно в Києві. На другому етапі відбувся вибух лексикографічної роботи, за 33 роки в різних видавництвах України вийшло понад 125 найменувань загальномовних і термінологічних словників, деякі зазнали по кілька перевидань. Проте, як видно з переліку й характеристики окремих праць, німецько-український напрям переважає над українсько-німецьким, терміносистеми окремих галузей недостатньо або взагалі не представлені; подекуди необхідне вдосконалення і доповнення словникових статей; подальше опрацювання і системне подання синонімів. Доцільно продовжувати роботу над створенням дво- і багатомовних тлумачних термінологічних словників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зубець Н. О. Українська лексикографія другої половини XX – початку XXI століття: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. 2 - ге, доп. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 128 с.
2. Комова М. Українська термінографія (1948–2002): Бібліограф. покажчик. Львів: Ліга-Прес, 2003. 112 с.
3. Комова М. В., Петрушка А. І. Науковий контент: чинники та динаміка розвитку української національної термінографії. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2022. № 3. С. 27–36.
4. Комова М. В., Прімакова Д. І. Темпоральність термінографії з природничих наук. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022б. № 1. С. 80–90.
5. Кочан І. М. Українські термінологічні словники 20-х років XX століття з позицій сьогодення. *Термінологічний вісник*. Національна академія наук України, Інститут української мови, 2011, № 1. С. 156–152.
6. Кочан І. М. Українська лінгвістична термінографія (хронологія, класифікація, структура). *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди*. Харків, 2022. Вип. 56. С. 25–41.
7. Кульчицька Т. Українська лексикографія XIII–XX ст. Бібліографічний покажчик. Львів, 1999. 359 с.
8. Любчук Н. В. Етапи становлення німецько-української та українсько-німецької лексикографії в XIX – першій половині XX століття. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Видавничий дім «Гельветика»: 2024. Вип 73, том 2. С. 188–194.

9. Мюллер В. Великий німецько-український словник. Київ: Чумацький шлях, 2005. 792 с.
10. Пилипчук Д. Словники української мови: 1596–2018: бібліографічний покажчик. Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2020. 1072 с.
11. Смолий М. С. Великий українсько-німецький словник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018. Т. 1 – 1088 с., т. 2 – 1008 с.
12. Шлоер Б., Соїко І. Німецько-українсько-російський коментований словник з адміністративного права / Заг. ред. Б. Шлоера та Ю. Зайцева. Київ: Український центр правничих студій, 2003. 464 с.
13. Duden - Das große Wörterbuch der deutschen Sprache (Ge-Ge). 2007
14. Kuzela Z., Rudnyčkyj Ja. B. Ukrainisch-Deutsches Wörterbuch. Unter Mitwirkung von Karl H. Meyer. 3. Auflage. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1987. 1514 S.

REFERENCES

1. Zubets N. O. (2011) *Ukrainska leksykohrafiia druhoi polovyny XX – pochatku XXI stolittia: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. Vyd. 2 - he, dop.* [Ukrainian lexicography of the second half of the twentieth – early twenty-first century: A textbook for students of higher educational institutions. Second edition, revised]. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. 128. [in Ukrainian].
2. Komova M. (2003) *Ukrainska terminohrafiia (1948–2002): Bibliohraf. pokazhchyk.* [Ukrainian Terminography (1948–2002): Bibliographic Index]. Lviv: Liha-Pres. 112. [in Ukrainian].
3. Komova M., Petrushka A. (2022a) *Naukovyi kontent: chynnyky ta dynamika rozvytku ukrainskoi natsionalnoi terminohrafi. [Scientific content: factors and dynamics of the development of ukrainian national terminology]. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Record Studies. Informology, 3. 27–36 [in Ukrainian].*
4. Komova M., Primakova D. (2022b). *Temporalnist terminohrafi z pryrodnych nauk. [Temporality of terminography in natural sciences]. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library science. Record Studies. Informology, 1. 80–90 [in Ukrainian].*
5. Kochan I. M. (2011) *Ukrainski terminolohichni slovnyky 20 - kh rokiv XX stolittia z pozytsii sohodennia. [Ukrainian terminological dictionaries of the 20s of the twentieth century from the perspective of the present]. Terminolohichni visnyk. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut ukrainskoi movy – Terminological Bulletin. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Ukrainian Language, 1. 156–152. [in Ukrainian].*
6. Kochan I. M. (2022) *Ukrainska linhvistychna terminohrafiia (khronolohiia, klasyfikatsiia, struktura). [Ukrainian linguistic terminology (chronology, classification, structure)]. Linhvistychni doslidzhennia: zb. nauk. pr. Khark. nats. ped. un-tu imeni H. S. Skovorody – Linguistic studies: a collection of scientific works of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Kharkiv, 56. 25–41. [in Ukrainian].*
7. Kulchytska T. (1999) *Ukrainska leksykohrafiia XIII–XX st. Bibliohrafichni pokazhchyk. [Ukrainian lexicography of the thirteenth and twentieth centuries. Bibliographic index]. Lviv. 359. [in Ukrainian].*
8. Lyubchuk N. V. (2024) *Etapy stanovlennia nimetsko-ukrainskoi ta ukrainsko-nimetsko leksykohrafi v XIX – pershii polovyni XX stolittia. [Stages of Development of the German-Ukrainian and Ukrainian-German Lexicography in the 19th – first half of the 20th Century]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities, 73-2. Helvetica Publishing House. 188–194. [in Ukrainian].*
9. Miuller V. (2005) *Velykyi nimetsko-ukrainskyi slovnyk. [Large German-Ukrainian Dictionary]. Kyiv: Chumatskyi shliakh. 792 p. [in Ukrainian].*
10. Pylypchuk D. (2020) *Slovnyky ukrainskoi movy: 1596–2018: bibliohrafichni pokazhchyk. [Dictionaries of the Ukrainian language: 1596–2018: Bibliographic index]. Kyiv: Prosvita. 1072. [in Ukrainian].*
11. Smolii M. S. (2018) *Velykyi ukrainsko-nimetskyi slovnyk. [Large Ukrainian-German Dictionary]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. V. 1 – 1088, V. 2 – 1008. [in Ukrainian].*
12. Shloer B., Soiko I. (2003) *Nimetsko-ukrainsko-rosiiskyi komentovanyi slovnyk z administratyvnoho prava. [German-Ukrainian-Russian Commentary Dictionary of Administrative Law] / Edited by B. Schloer and Y. Zaitsev. Kyiv: Ukrainian Centre for Legal Studies. 464. [in Ukrainian]*
13. Duden (2007) *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache (Ge-Ge). [Duden Large dictionary of the German language (Ge-Ge)]. [in German].*
14. Kuzela Z., Rudnyčkyj Ja. B. (1987) *Ukrainisch-Deutsches Wörterbuch. Unter Mitwirkung von Karl H. Meyer. 3. Auflage. / Ukrainisko-nimetskyi slovnyk. Za spivpratsi Karla H. Maiera. [Ukrainian-German Dictionary. With the cooperation of Karl G. Mayer]. Wiesbaden: Otto Harrassowitz. 1514. [in German].*